

Morten Hellesø Johansen

# Analyse av Etterkrigstidens Overgangsepoke i Midtnorsk Perspektiv

En analyse av den Norske stat- og samfunns  
håndtering av Tyske Etterlevninger i  
Trondheimsfjorden 1945-1955

Bacheloroppgave i Historie

Veileder: Kristian Steinnes

August 2022



Morten Hellesø Johansen

# **Analyse av Etterkrigstidens Overgangsepoke i Midtnorsk Perspektiv**

En analyse av den Norske stat- og samfunns  
håndtering av Tyske Etterlevninger i  
Trondheimsfjorden 1945-1955

Bacheloroppgave i Historie  
Veileder: Kristian Steinnes  
August 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet  
Det humanistiske fakultet  
Institutt for moderne samfunnshistorie



Kunnskap for en bedre verden



Norsk/Norwegian:

Denne oppgaven er en gjennomgang av det Norske samfunnet- og stats håndtering av de tyske etterlevningene i perioden fra rundt våren 1945 til ca. 1955 i Trondhjemfjorden, med et hovedfokus på spesifikke levninger i kommunene Ørland, Stjørdal, Trondheim og Strinda. Gjennom disse årene analyseres håndteringen av de tyske gjenlevninger og hvordan deres håndtering reflekterer utviklingen av den Norske stats sikkerhetsfokus, så vel som de kulturelle holdningene til krigens materielle arv. Dette utføres med analyse av en miks av lokalhistorie bøker, artikler, aviser og statlige kilder.

Opgaven fungerer i tre hoveddeler: Først legges frem den relevante historiske og historiografiske informasjonen. Dette har et hovedfokus på den øyeblikkelige krigshistoriske konteksten for den Norske stat.

Etter dette går teksten inn i en oversikt av hva som ble tatt hånd om av den Norske stat, og deretter en oversikt og drøfting av statens utviklende økonomiske, militære og utenrikspolitiske prioriteringer, samt de folkelige holdningene mot disse etterlevningene i denne perioden. For å illustrere dette vil hovedfokuset være Ørland hovedflystasjon, Værnes flystasjon, og Dora Bunkerne med Trondheim havn. Disse områdene utformer en triangulering av Trondheimsfjorden.

Til slutt går jeg gjennom en mer helhetlig drøfting av mine syn på betydningen av disse utviklingene sett sammen, og hvordan de informerte sikkerhetspolitikken og det Norske kulturelle selvbildet i den tiden.

English/Engelsk:

This thesis is a review of how the Norwegian society and state handled the German remains in the period from Spring 1945 to around 1955, with the primary focus on specific remains in the municipalities of Ørland, Stjørdal, Trondheim and Strinda. During these years I'll analyze how the German material remains were handled, and how their handling reflects the evolving national security concerns of the Norwegian state, as well as the people's cultural attitudes towards the material inheritance of the war. This is analyzed through a mixture of local history books, articles, newspapers, and government sources.

First, the relevant historical and historiographical information is presented. This has a focus on the current war-historical context for the Norwegian state.

After this, the text goes into an overview of what was taken care of by the Norwegian state, and then an overview and discussion of the state's developing economic, military, and foreign policy priorities, as well as the popular attitudes towards these remnants during this period. To illustrate this, the focus will be Ørland main airport, Værnes airport, and the Dora bunkers with Trondheim Havn. These locations act as a triangulation of the Trondheimsfjord.

Finally, I go through a more comprehensive discussion of my views on the significance of these developments put together, and how they informed the Norwegian national security priorities, as well as the Norwegian cultural self-image of the time.

## Innholdsfortegnelse

|  |    |
|--|----|
| Introduksjon .....                           | 2  |
| Metode .....                                 | 3  |
| Emnets Historiografi .....                   | 4  |
| Krigssluttens Praktiske Omstendigheter ..... | 6  |
| Dora & Trondheim Havn .....                  | 7  |
| Værnes Flystasjon .....                      | 9  |
| Ørland Flystasjon .....                      | 10 |
| Kulturminner .....                           | 12 |
| Sikkerhetspolitikk .....                     | 13 |
| Konklusjoner .....                           | 15 |

### Introduksjon

Temaet for denne oppgaven er en analyse av Tyske Etterlevninger i Trondheimsfjorden i tidsperioden 1945-1954 med primært søkelys på Ørland hovedflystasjon, Værnes flystasjon, og Dora bunkerne pluss Trondheim havn. Ved slutten av den andre verdenskrig var Norge blitt sittende igjen med de Nordlige restene av den tyske Atlanterhavsvollen som ble bygd i påvente av det tyskerne tenkte var en sannsynlig invasjonsplan av de allierte rettet mot det okkuperte Norge. Det falt til det nylig frigjorte Norge å få sikret de tyske anleggene som var spredt langs hele landets kyst og så velge en plan for forvaltning. Spesielt Trondheimsfjorden hadde vært av betydelig strategisk interesse for den tyske okkupasjonsmakten som gikk i vei med flere prosjekter som var unike i den Norske kontekst og endte opp med spesielle betydninger for fredstiden etter.

Parallelt med den Norske stats arbeid med å få de økonomiske og militære forholdene på stell var utviklingen av den kalde krigen mellom seierherrene som nå splittet Europa i to. Den Norske staten måtte se seg til å forsiktig manøvrere gjennom den kompliserte internasjonale posisjonen hvor Norge sto som et nært forsvarsløst grenseland med en verdifull kyst.

Vi skal her sette i søkelys tre posisjoner i Trondheimsfjorden som var noen av de aller største anleggene bygd og etterlatt av den tyske okkupasjonsmakten, og så skal vi se på deres utvikling og effekter i årene etter krigen og hvordan deres håndtering over årene reflekterer både Norges utviklende sikkerhetspolitikk, og det kulturelle forholdet mellom disse «arene» og den nylig fridde befolkningen.

Denne oppgaven har blitt valgt i grunn fordi jeg opplever det som at den Norske gjenreisningsperioden ofte blir oversett i den historiske kronologien, ofte behandlet som knapt en fotnote skvist mellom den Andre Verdenskrig de mer «spektakulære» hendelsene senere i den kalde krigen som for eksempel romkappløpet mellom De Forente Stater og Sovjetunionen. Disse store feltene er godt studert for gode grunner, men overgangstiden i Norge blir behandlet på en måte som kan oppfattes som noe inkonsekvent selv av

nordmenn for hvordan den påvirket hva som skjedde etter, og hvordan de tyske etterlevningene hadde en viktig rolle i det.

Denne teksten vil i første omgang ta for seg den metodiske fremgangen brukt for å skrive oppgaven, og de utfordringene som ble møtt i prosessen. Deretter vil den ta for seg emnets historiografi og diskutere de førnevnte anleggene og hvordan jeg mener de inneholder gode eksempler på hvordan Norges fokus utviklet seg, og på det kulturelle aspektet ønsker jeg å få drøftet at visst kulturelt forhold til etterlevningene som er ganske annerledes i dag.

## **Metode**

I arbeidet mitt startet jeg i hovedsak med søk etter statlige kilder som offentlige rapporter fra etterkrigstiden eller reparasjon krav fra kommunene. Jeg prøvde å føle ut det komfortable geografiske omfanget til oppgaven ved å se hvordan det sto til arkivmessig i Nærøysund kommune med det tidligere Vikna kommune som hovedfokus siden Vikna kommune hadde et stort omfang av Tyske etterlevninger pga. dets strategiske plassering i Nærøysundet hvor majoriteten av normal sjøhandel til og fra Nord-Norge gikk gjennom. På Vikna folkebibliotek fant jeg ingenting som spesifikt relaterte til de Tyske etterlevningene eller statens søkelys på å rydde dem opp, og det tidligere Vikna kommune hadde selv ikke mye i å tilby fra arkivet heller. Jeg ble henvist til Roger Walaunet, en lokalhistoriker som har i mange år hatt det som syssel å organisere arkivet. Han kunne meddele at Vikna kommune hadde gjort lite selv til å dokumentere hva som skjedde i den tiden, og det nærmeste jeg kom var dokumenter om lokalt salg av Tyske etterlevninger som ellers skjedde i resten av landet.

Noe jeg håpet ville være nyttig var gjenparts dokumenter fra oppgjørsavdelingen av Det Kongelige Justis- og Politidepartement som enda var bevart og som jeg har tilgang til bilder av. Dessverre hadde kommunen ingen kopier av hvilke krav som ble stilt i søknadene som ble sendt tilbake til staten. Disse ville i så fall være i arkivene til det som i dag er Justis- og Beredskapsdepartementet. Den generelle mangelen av kilder i Vikna dro meg til bestemmelsen å snevre inn det geografiske omfanget til oppgaven lenger sør til Trondheimsfjorden hvor jeg omsider gikk inn for hovedfokus mot Ørlandet og Trondheim. Jeg gikk til verks med å sende inn søknad til Arkivsenteret Dora for å se om Trondheim kommune kanskje hadde en oversikt over de samme typen dokument som ble sendt til Vikna kommune. Disse søkene tok opp en stor mengde tid, og de kom til min oppmerksomhet at de relevante arkivene ikke lenger er tilgjengelig for offentligheten på grunnlag jeg ikke helt forstår. Omsider etter mye purring kom disse søkene opp tomt, som ville bare la arkivene i Oslo være det eneste muligheten. Det skulle dessverre vise seg at det er en betydelig mangel på digitalisering av dokumenter fra denne tidsperioden og slike dokumenter vil mulig kun oppdrives fysisk fra dypt inne i gamle arkiver, men uten noen klarhet om hvem som vet eller ikke. Denne vinkelen ble dermed etterlatt siden oppgave parameterne også forandret seg til å gjøre dette mindre viktig, og gjorde den krevde tidsinvesteringen ugunstig.

Mens søknadene var i behandling skiftet jeg søkelys til lokalhistorie fra Trondheim og Ørlandet, samt et søk etter digitale tekster på temaet. Noen kilder bestilt på Dragvoll bibliotek i fysisk format ble forsinket da de forsvant i systemet uten forklaring, og digitale kopier måtte da brukes. Jeg hadde suksess med å finne noen gode kilder på lokalhistorie,

men som selveste kilden gjorde klart så er det en betydelig mangel på historisk dokumentasjon gjort av den vanlige Norske befolkningens opplevelser, meninger og oppfatninger før nesten femti år etter krigen var over.

Jeg dro så til Ørland Kultursenter med ferje fra Trondheim for å lete etter lokalhistorie derfra som jeg via samtale på telefon med kultursenteret fikk vite at har meget lite digitalisert materiale.

På Ørlandet hadde jeg en produktiv samtale med historiker Jan Egil Fjørtoft om temaet, og fikk en god pekepinn til min hovedkilde om Ørlandet, samt et inntrykk av at arkiver på Ørlandet er ikke bare i mangel av digitalisering, men også i mangel av kategorisering og opprydding selv i fysisk format. Her fant jeg også bøkene for Fosen historielag av de første årrekkene etter krigen.

Samtidig hadde jeg også lett gjennom nasjonalbibliotekets avisarkiver med hovedfokus på Adresseavisen, men dette opplevdes fort som plagsomt på grunn av den relativt korte tidsgrensen på tillatelsen til arkivet som opplevdes som veldig ufleksibelt når en ønsker å bryte opp arbeidet i flere faser gjennom en arbeidsdag, og som gjorde det frustrerende når man vil lete etter kilder etter arbeidstiden til de som godkjenner søknader for tilgang.

Muligens en av de viktigste kildene som også var lettest tilgjengelig var Stortingsmeldinger fra Stortingets egen nettside som også hadde fritt tilgjengelig PDF nedlasting av tilgjengelige kilder.

Verdifulle kilder har spesielt vært lokalhistorie bøker som «Ørland Hovedflystasjon», og siden jeg startet med oppgaven har også den høyst innsiktsfulle «Midtnorske Historier» blitt tilgjengelig som til min positive overraskelse kunne gi kreden på visse synspunkter jeg hittil bare kunne si var personlig syning.

### **Emnets Historiografi**

Den største utfordring for denne oppgaven og til dels hvorfor jeg var motivert til å velge den, er at det er en overraskende mangel av akademiske studier angående selveste gjenreisningsperioden i Norge, spesielt der hvor det angår de Tyske etterlevningene og oppryddingen. Selveste andre verdenskrig er et enormt studiefelt med store mengder studier på mange forskjellige tema, men der krigen er over virker det som at interessen for hva som skjedde på Norsk jord politisk og krymper opp betydelig, med visse unntak av hvor det relaterer til dannelsen av NATO og starten av Marshallplanen.

Skulle en bedømme fra hvor kortfattet historiske oversikter ofte er så kunne en fort dra konklusjonen at lite av betydning skjedde innenlands perioden og at kun hendelser som kom fra utlandet først hadde noen reell historisk verdi verdt å nevne. Det som oppleves som forundrende er at det har gått nesten åtti år siden krigens slutt, og man skulle tro at mye ville ha blitt skrevet i denne tidsperioden spesielt der hvor det angår noe som var så traumatisk og inntrengende i folkebevisstheten som festung Norwegen og det inngrep i landet som hadde blitt utført av okkupasjonsmakten. Enorme mengder land og jord knust under betong og asfalt, tusenvis av husstander okkupert med beboere kastet ut i flere år, gårdsland transformert til brakkebyer, fjellsider og hauger sprengt for å gi siktlinjer til artilleri, skoger hogd ned for tømmer, bunkere støpt inn i berg hvor arrene alltid vil være synlig om så betongen skulle rives ut. Enorme depoter med ressurser av våpen, ammunisjon, kjøretøyer, drivstoff, eksplosiver, verktøy og videre ble plutselig sittende med



manglende autoriteter til å ta seg av det, men likevel siger denne epoken stille inn som knapt en fotnote i historieverker om Norge.

Jeg har i stor grad måtte lene meg på lokalhistoriske skrifter, og rapporter til selveste stortinget, men likevel er det en spesielt betydelig mangel av akademisk dokumentasjon på hva folkets egne opplevelser var i samtiden.

Som Anders Kirkhusmo pekte ut så var det først på midten av nittitallet at en større akademisk interesse for folks historier fra krigstiden faktisk manifesterte, men dette var femti år etter at krigen var over og størsteparten av voksengenerasjonene fra den tiden var allerede borte, og selv de som fortalte sine historier ville innen da ha mindre pålitelige minner etter så mange år.

En noe bitter åpenbarelse i mine studier på temaet har vært hvor mye av livet under og etter krigen som har holdt seg i en sporadisk oral tradisjon hvor man har tatt tilgjengeligheten til de som levde gjennom disse tidene for gitt, og at de fleste slike personlige fortellinger allerede har i stor grad blitt tapt til tiden og vil fortsette i den retningen til bare "legender" gjenstår. Ofte er det de historiene som er spesielt minneverdige, men som ikke gir et godt innblikk i det dagligdagse livet som består, men dette leder også til at de stygge sidene av samfunnet blir glemt i det historiske hendelsesforløpet, og det inntrykket jeg har fått at dette var nok intensjonelt meningen for mange i samtiden. Om noen sympatiserte med Nazistene og deres grusomheter, men uten å ha vært noe spesielt uttalt eller et NS-medlem så holdt man det oftest til seg selv eller de, men antok delte de samme meningene. En personlig anekdote som eksempel på dette vil være hvordan det først var mange år etter min oldemors død at jeg fant ut fra familie at hun hadde ment at holocaust var noe jødene "hadde fortjent."

Mangelen av dokumenterte gjengivelser fra disse tidsperiodene gjør det vanskeligere å forme helhetlige inntrykk av de kulturelle og politiske holdninger som rådet og hva som "folk flest" egentlig mente, og det blir lettere for folk i framtiden å presse inn sine egne meninger. For eksempel så vil det bare bli lettere i framtiden å fremstille en historiefortelling hvor enhver nordmann som ikke var medlem av Nasjonal Samling var patrioter innbitt mot Tyskerne, eller i verste fall bare mer fokusert på å klare seg selv i en vanskelig tid.

En lurer fort på om grunnen til at det plutselig ble en så stor interesse for å samle fortellinger først på nittitallet er fordi at de fleste som hadde gjort eller ment ting de ville skjule var innen da allerede døde eller for gamle til å kunne pålitelig gjenfortelle ting fra tidsperioden.

Det som ser ut til å komme fram er at det til forskjellige grader gjaldt tabuer på disse tema, og familier innad ville ikke ha det på sitt eget rykte om noen i familien hadde deltatt i aktiviteter slik som svartebørs eller "tyskerarbeid" under krigen, "selvbergning" av Tyske ressurser etter krigen, eller holdt posisjoner assosiert med landssvik. Frykten var nok stor for å bli offer for "bygdedyret", og de assosiert med landssvikoppgjøret og såkalte "tyskertøser" er eksempler på de som ikke kunne unngå det, og som fort ble syndebukker for de med skjult skam på samvittigheten.

Større antall vitnemål fra nærmere den samtiden ville kunne vært uvurderlige ressurser, men slik som det står så kan jeg bare synse fra de anekdoter jeg selv har ofte hørt, og jeg har ikke noe dedikert historisk verk å peke til for dette spesifikke aspektet.

Andre deler av hvorfor lite er skrevet er mer logisk. Forsvars Myndighetene kontrollerte store deler av de Tyske gjenlevningene i mange år, og flere av de mer sensitive bitene som

f.eks. Nordblitz bunkeren var klassifisert i flere tiår etter krigen. Hadde man prøvd å skrive spesielt detaljerte verker i samtiden om ting som militære anlegg så ville man lenge manglet lovlig oversikt

### **Krigssluttens Praktiske Omstendigheter**

Ved den Tyske kapitulasjonen den 8. Mai 1945 hadde Norge lidd fem års okkupasjon hvor de tyske okkupantene hadde beslaglagt tusenvis av husstander for bruk til bosetting av tyske tropper, og tusenvis av dekar var beslaglagt for bygging av alt fra brakkebyer til flyplasser og bunkersanlegg. Hva Tyskerne kalte "Festung Norwegen" skulle beskytte transporten av jernmalm til det tyske krigsmaskineriet samt forhindre allierte forsyningslinjer til Sovjetunionen via Murmansk ved å kontrollere Nordsjøen. Midt-Norge var av særdeles viktig verdi av flere grunner. Trondheimsregionen fungerte som en flaskehals for vei og tog nettverket mellom Nord- og Sør-Norge. En forholdsvis veldig liten styrke ville kunne utøve kontroll over et stort og kritisk område, noe som gjorde det til Tyskernes høyeste prioritet å forhindre at en alliert landsetting skulle kunne få fotfeste hvor det nærmest uunngåelig ville paralisere de Tyske forsyningslinjene. Samtidig hadde Trondheimsfjorden også et enormt potensial som base for den tyske krigsmarine å utøve kontroll over Atlanteren. Hitler og generalstaben hadde store planer for militærbaser og tyske kolonier for å bemanne dem og flytte inn soldaters familier, men de mest grandiose av disse slet med lokale grunnforhold som forhindret at disse ble utført før krigen var omme.

I selveste Trondheim fikk de blant annet bygd ut ubåtbasen Dora I, og de kraftig utvidet Lade flyplass. Flere bunkersanlegg og artilleri posisjoner ble bygd i Trondheim og rundt om i Trondheimsfjorden, og spesielt på Ørlandet ble det gjort drastiske inngrep med utbyggelsen av flyplass og dens forsvar på grunn av den ideelle posisjonen for luftforsvar av resten av Trondheimsfjorden fra fiendtlige sjø- og luftangrep.

For å bemanne dette forsvaret krevdes det titusenvis av tyske soldater og sivilt personell som måtte bosettes i regionen. Selv uten realiseringen av de største planene så betydde det fremdeles et enormt trykk på områder som i det store bildet var forholdsvis lett befolket. Som nevnt så ledet dette til byggingen av store brakkebyer, og disse ble ofte lagt på Gardsjord, mens hundrevis av husstander i Trondheim alene ble beslaglagt med varierende kompensasjon til grunneierne som ofte måtte selv flytte til venner og familie så lenge krigen varte, og mange måtte fremdeles vente til en god stund etter krigens slutt.

Med krigens slutt var det også en rekke andre problemer som hadde oppstått, deriblant organiseringen av flyktinger fra Nord-Norge, og byrden å bygge opp igjen der hvor tyskerne hadde brukt *brent jord* taktikker for å sakke ned den sovjetiske armés fremgang. Titusenvis av tyske krigsfanger måtte også samles fra forskjellige hjørner av landet, spredt utover mange forskjellige kystfort, artilleri posisjoner og overvåknings poster. Like spredt var også de tyske ressursene som for det meste lå usikret med minimalt vakthold.

Hele landet satt i et tregt kaos som var en spesielt stor utfordring for Midt-Norge.

Da Norske styrker endelig hadde utført overtakelsen fra de kapitulerte Tyske styrkene sto de lokale myndighetene overfor en byråkratisk utfordring uten presedens. Bare i Trondheim Kommune alene hadde 589 eiendommer blitt rekvirert av tyskerne, og eierne av de fleste av disse ønsket å kunne flytte tilbake i de husene som sto, og rundt 30 leire rundt Trondheim, som det tidligere hovedkvarteret for Dora I personellet på Persaunet og kommandoseksjonen i Ladehammeren, eller de store brakkeanleggene ved Rosenborg og

Kristiansten, og Charlottenlund og Midtsanden. Samtidig i Strinda Kommune hadde 185 bolighus og 150 leiligheter vært okkupert av tyskerne, 3000 dekar dyrkbar jord ble rekvirert, og blant disse var *alle* gårdene på Lade blitt rekvirert hvorav 1200 dekar ble brukt for bare Ladeflyplassen. Det sto nå også 693 brakker av forskjellig slag i Strinda, mange som var verksteder og lager.<sup>1</sup>

Selv de eiendommene som ikke var blitt revet eller bygd over kunne ikke grunneierne bare flytte rett inn i de første månedene. Det var risikoer assosiert med potensialet for etterlatte tyske ressurser, både det som staten ønsket å få forsikret fra tyveri, men også faren fra mulig sabotasje og etterlatte våpen og usikrede eksplosiver. For en stund var det da også et lite problem med husokkupasjon av landstrykere som tok ly i noen slike bygg, og lokale myndigheter for å holde folk unna måtte utstede varsler i avisene da de lenge ikke hadde bemanning til å kunne bevokte alle disse byggene før de var klarert for frigjøring.<sup>2</sup> Spesielt Trondheim slitte med forsømmelse etter fem års okkupasjon. Byen hadde komparativt sluppet godt unna de fleste direkte krigsskader da både den Tyske okkupasjonen av byen og den senere frigjøringen skjedde uten vold, og byen slapp for det meste uskadd unna bomberaid fra de allierte under okkupasjonen. Men denne mangelen på skade ville også føre til nedprioritering av byen i gjenreisningstiden da andre byer som Oslo hadde tatt betydelig mye mer skade, og Finnmark hadde blitt svidd under tyskernes tilbaketog. Trondheim slet dermed med midler for å få byen til hektene igjen etter flere år hvor sivil infrastruktur hadde blitt nedprioritert av okkupasjonsstyrkene, da det var mangel på byggematerialer etter krigen. Mange bygg hadde gått uten vedlikehold med mangel på maling, veiene var i dårlig forfatning med mange hull, produksjonsutstyr og offentlige transportmidler som trikken hadde blitt utdatert uten fornyelse. Samtidig var det masse skrot og rester etterlatt av de tyske okkupasjonsstyrkene, fra piggråd til bunkere. Denne rasjoneringen av byggemateriale førte da også til strengere krav for nybygging hvor man måtte søke om byggeløyve, som igjen betydde færre nye og moderne bygg som ble etablert. Staten satte søkelys på å bruke verdiskapning fra handelsflåten først på landets industri og elektrisitetsnettverk, noe som nedprioriterte forbruksøkonomien en god stund til. Alt dette førte til at «gjenreisningen» i Trondheim gikk en god del tregere enn de fleste hadde håpet for.<sup>3</sup>

### **Dora & Trondheim Havn**

Store inngrep hadde blitt gjort i tidligere sivil infrastruktur, som i det en gang noe mer beskjedne havneområdet i Trondheim som hadde blitt betydelig utbygd sammen med Dora anlegget for å kunne betjene større krigsskip og gi plass for verksteder og lager tilknyttet den militære infrastrukturen. Dette inkluderte da også jernbane nettverket som tyskerne hadde gjort oppgraderinger på og delvis utført enkelte prosjekter som begynnelsen av Stavne-Leangbanen.

Den Norske marinen og Trondheims havnevesen hadde mye å hanske med da de overtok Dora I og den utbygde havnen. Det var et toppmoderne anlegg med alt fra ubåtbunker, smier og verksteder. De massive byggene sto rundt 150 meter lange og 100 meter brede, og kunne huse 14 ubåter. Etter krigen skulle alle Norske ubåter skulle flyttes til Trondheim,

---

<sup>1</sup> (Jensås 168) (Cadamarteri og Thuestad 105) (Brox, Hansen og Knut 354, 369)

<sup>2</sup> Adresseavisa, 19,05,1945

<sup>3</sup> (Kirkhusmo 316, 317)

hvilket inkludert et fåtall overlevende Tyske ubåter som skulle yte ny tjeneste heller enn å senkes. De som kunne repareres ble offisielt overlevert til den norske marinen in 1948.<sup>4</sup> Store deler av norske ubåtanlegg ble destruert under press fra Britiske myndigheter som fryktet at en fremtidig fiende ville kunne bruke ubåtanleggene til å true Storbritannia i en hypotetisk fremtidig krig. Trondheim havnevesen hadde overtatt Dora II, og ønsket å bevare anleggene mest mulig. I sine argumenter la de vekt på at tyskerne hadde mot havnevesenets råd bygget Dora på dårlige forhold som kunne risikere utglidninger hvis det ble gjort storstilt sprengninger. I et kompromiss ble bare deler av anlegget destruert, og havnevesenet fikk beholde havna.

Men Doras rolle som Ubåtsenter skulle vise seg å bli kort. På et eller annet vis må grunnforholdene til Nyhavna ha vært ukjent eller oversett av Marinen selv om dette hadde vært kjent på lokalt hold siden før den Tyske okkupasjonen av Trondheim, men når Marinen omsider tok reell notis ble det nedsatt en kommisjon for å vurdere om det skulle være forsvarlig å holde ubåtvåpenet i Trondheim. Denne kommisjonen var høyst klassifisert, og konkluderte at havnen var trygg i fredstid, men at grunnforholdene gjorde anlegget for sårbart i krigstid hvor en fiendtlig geologisk bombe som synker inn i bakken før den detonerer kunne føre til den fryktede utglidningen.

En utredning i 1947 av geolog dr. Ivan Rosenquist som undersøkte hva det ville koste å innføre nødvendig stabilisering fant fort ut at det ville komme til en enorm kostnadsramme på opptil 16 millioner kroner i datidens kurs. Rosenquist og hans kontakt dr. Leo Casagrande, en tidligere geotekniker som var involvert i byggingen av Nyhavna under okkupasjonen fant grunn for bekymring selv for vanlig bruk som f.eks. tømning av dokkene, og deres undersøkelse ser ut til å ha faktisk ha forsterket havnevesenets tidligere argumenter for å unngå sprengning av Dora anlegget. I den samme tiden med økte spenninger internasjonalt så var det også blitt klart at Britene, Amerikanerne og Sovjetunionen alle visste om de farlige grunnforholdene, noe som nesten uunngåelig ville gjøre området til et høyt prioritert mål i et krigsscenario hvor verkstedene enda var tilstedeværende. Offisielt var grunnen for nedleggelse gitt som at tredelingen av hovedbasen mellom Nyhavna, Munkholmen og Persaunet. Persaunet leir vedvarte for bruk av sjøforsvarsdistriktet til det ble nedlagt og solgt i 2003 til private interesser. Doras skjebne etter gjenreisningstiden var å bli solgt til et privat firma i 1964, og i dag er det som kjent som det største arkivet i Norge, ideelt for denne bruken takket være sine doble betongvegger, 2,5 meter tykke i ytterveggen og 1 meter i innerveggen som holder innendørsklimaet stabilt.<sup>5</sup>

Marineverftet sitter også med en spesielt mørk historie for hvordan det ble bygget. Utgravningene og støpe arbeidet ble i stor grad utført av krigsfanger brukt for tvangsarbeid under dårlige forhold. Disse fangene utgjorde rundt 1200 av de 2000 personene koblet til Organisasjon Todt.<sup>6</sup> En nevneverdig lokal myte er at fanger som døde i arbeid eller som ble henrettet ble kastet dypt nede i den våte betongmassen. Selv om denne myten ikke har noe verifisert grunnlag så sier det mye at mange var villige til å tro det.

---

<sup>4</sup> (Brox, Hansen og Knut 343, 344)

<sup>5</sup> (Brox, Hansen og Knut 346-350) (Jensås 164-165)

<sup>6</sup> (Kirkhusmo 254-255)

## Værnes Flystasjon

Værnes hadde sett en kraftig utbygging under krigen, og var blant de første anleggene hvor bygging startet før selve striden på Norsk jord enda var over. Allerede før slutten av April 1940 hadde tyskerne anskaffet rundt 2000 arbeidere til å bygge en 800 meters lang treverksrullebane med 72 000 trerammer sendt til Værnes for prosjektet, og bombetoktene i Namsos hadde blitt sendt fra Værnes selv såpass tidlig.<sup>7</sup>

Grundigere arbeid startet øyeblikkelig og varte helt til våren 1945. Tyskerne beslagla mellom 1667-3000 mål privat grunn hvorav de bygde rundt 100 bygg, fra små hus til store hangarer, samt ringbane for rullebanen, og mange bunkersanlegg.<sup>8</sup>

Etter krigen var det ikke en glatt overtakelse av administrasjon for Norske styrker.

Mannskap som returnerte fra Storbritannia, hadde lite entusiasme for å drifte anlegget da de følte de hadde gjort sin andel under krigen. Det hjalp spesielt lite for disiplinen at tyskerne ikke bare hadde etterlatt seg ting som møbler og radioer, men også vin og sprit i store kvantiteter som lokalbefolkningen gjerne skulle «selvberge». Boforholdene var også ansett på som generelt sett ganske elendige og lite sanitære.<sup>9</sup>

Værnes var alt i mai 1945 klassifisert som en Klasse A flystasjon, og året etter ble det lagt ut en treårsplan. Det tok flere år før Værnes hadde noen jagerskvadroner som brukte flybasen som fastbase, men kuppforsvaret ble sterkt økt i 1948 etter hendelsene i Tsjekkoslovakia, og utover 50-tallet ble det atskillig større forandringer på flybasen.

Opprustning, reovering og nybygging økte betydelig. Værnes ble også setet for flygerskolen i 1952, men i realiteten var Værnes mer som et filter for nøkkelpersonell som skulle bestemme hvem som ble sendt til den «egentlige» opplæringen i USA eller Canada, da Norske styrker startet å «Amerikaniseres» i økende grad med adopsjon av Amerikanske systemer, prosedyrer og utstyr etter hvert som Norge startet standardisering for NATO.<sup>10</sup> Av spesiell betydning var omorganiseringen til flyplassens støtteapparat som nå var delt i tre overordnede grupper:

Administrasjonsgruppen besto av Personellavdelingen, Intendanturavdelingen (*depot, forpleining, regnskap og lønnskantor*), Vollmesteravdelingen (*Bygg- og anleggsavdeling*), Brannstasjonen, Flypolitiavdelingen, Velferdsavdelingen.

Forsyningsgruppen besto av Flyteknisk skvadron, Motortransportskvadronen, Materiellskvadronen, Sambandsavdelingen. Og til sist Sanitetsgruppen for seg selv.<sup>11</sup>

Samme året som Værnes ble setet for flygerskolen ble tittelen som hovedflystasjon skiftet til Ørlandet Flystasjon som da ble tett innvevet i NATO infrastrukturen i Nord-Atlanteren. Med Værnes så vi tidlig hvordan å oppnå høykonseptet for fremtidig forsvar var en klumsete og frustrerende prosess, selv om Værnes fikk hovedfokus i de første årene over Ørlandet. Vi ser hvordan de etterlatte realverdiene fra Tyskerne innebar en rekke komplikasjoner samt fordeler, men også hvordan myndighetene slet med å vedlikeholde moderne standarder i en tid med hurtig utvikling i våpenteknologi, og en helt ny forsvarsprioritering som skjøv Trøndelags forsvar ut vest for å kunne forsvare Trondheimsfjorden mot fly- og sjøangrep. Krigserfaringene hadde vist at ett stort antall tropper kunne raskt flyttes via lufttransport,

---

<sup>7</sup> (Hovd 120, 122)

<sup>8</sup> (Hovd 124-125, 135)

<sup>9</sup> (Hovd 138, 143-144)

<sup>10</sup> (Hovd 146, 149-150, 152)

<sup>11</sup> (Hovd 153)

noe som ville være spesielt viktig for det tynt befolkede Norge i et krigsscenario hvor konsentrasjoner av Norske og allierte tropper ville kunne flyes inn nært hvor det trengtes.<sup>12</sup>

### **Ørland Flystasjon**

Verst etterlatt etter grove inngrep var Ørland hvor Tyskerne hadde utført enorme prosjekter for å danne et luftforsvar til å verne Trondheimsfjorden og ubåtbasene. Terje Sørensen skrev en artikkel for Adresseavisen som glimrende skildret forholdene på Ørlandet som han vitnet i ukene rett etter kapitulasjonen, hvor han beskriver et flatt gårdsland som nå hadde blitt transformert til noe ugjenkjennelig.<sup>13</sup>

Rundt en fjerdedel av Ørland Kommunes dyrkbare jord hadde blitt beslaglagt og helt eller delvis ødelagt av tysk aktivitet. Enorme rullebaner og betongveier ble anlagt, med én start bane 2 kilometer lang og hundre meter bred, og halvparten var sementert. Den andre banen var 2,2 kilometer lang og like bred, men besto for det meste av et dobbelt lag av tre tommers planker. Det gikk også flere andre mindre autostradaer på 30 meters bredde. Et dusin hangarbygg lå i en massiv rekke sammen med beskyttelsesmurer og personellanlegg som brakker, radiostasjoner og videre. Selv verdifulle kulturminner som Austråttborgen ble ikke spart vandalismen fra tyskernes bruk av den som kaserneanlegg.

Et enormt antall bunkere og luftvernskyts lå spredt omkring, med bergknauser uthullet for større anlegg, og flere steder var det også underjordiske anlegg.<sup>14</sup>

På den mer positive side hadde tyskerne bygget et vassverk som kunne gi service til 8000 mennesker, men i den øyeblikkelige fredstidens usikkerhet var det usikkert om det i det heletatt kunne holdes i drift.

Av avskyelig dysterhet var den umenneskelige utnyttelsen av hovedsakelig Russiske og Jugoslaviske krigsfanger til slavearbeid som hadde blitt brukt til å utrette disse enorme prosjektene, tvunget inn i dødsleirene på Austrått og Uthaug hvor de ble utsatt for grusomme leveforhold og vold. Denne grusomheten forhindret ikke et stort antall Norske «entreprenører» fra å trå inn i bildet hvor det gjaldt de enorme utbygningene. Majoriteten av de 70-80 spekulantene var kjent å i hovedsak komme fra Oslo-regionen. Kaotiske tilstander og prisspekulering brakte også med seg enorme mengder svindel. Svartebørs overtok også majoriteten av omsetning med priser i været, som 80 kroner for 1 kg smør i datidens kurs.<sup>15</sup>

Det enorme anlegget på Ørlandet var en mektig oppgave. Før langtidsplaner for det kunne bestemmes så måtte det avvikles. Det er en mangel på kommunale dokumenter om oppryddingen, men vi vet at til dette ble ingeniør Tormod Moxnes satt i ledelse av et uklart antall arbeidere. Brakkene og de førnevnte treplatene på rullebanene ble det fort arbeid med å demontere, men noe av dette arbeidet kom til å være fordelt over flere år. På statlig nemd ble ca. 350 av 370 bygg nært Ørland flyplass frigitt og fordelt eller solgt. Brorparten av disse verdifulle treverksressursene ble sendt til gjenreisningen av Finnmark som hadde blitt brent under tyskernes retrett. Tyske avdelinger ble satt til arbeid med minerydding, og etter hvert kom flere lokale aktører inn i arbeidet på anleggene, men noe av oppryddingen ble også utført av Britiske soldater. Britene hadde det ellers også som mål å destruere en

---

<sup>12</sup> (Jensås 166, 172-174 )

<sup>13</sup> (Sørensen)

<sup>14</sup> (Hovd, Andersen og Einarsen 139-141)

<sup>15</sup> (Sørensen)

god andel av Tysk utstyr inkludert helt nye kampfly for å forhindre en integrering av standarder med det Norske forsvaret som kunne gjøre det til en kunde av Tysk krigsindustri i fremtiden.<sup>16</sup>

Da brorparten av oppryddingsarbeidet var over tiltrådte et problem som hadde allerede startet i dagene som ledet opp til selve kapitulasjonen: Tyveri, eller «selvberging» som det ble kalt lokalt. Lokalfolk kom og tok hele traktorlass verdt med materialer fra anlegget. Folk brøt seg inn i verksteder, tok drivstoff, rev planker av bygg, og til og med skrudde løs og tok ting som servantene. Det gikk også i våpen, ammunisjon og eksplosiver, og noen av disse hadde den tragiske konsekvens av tapte menneskeliv og lemlestelse da gutter lekte med det de så på som spennende utstyr.

Luftkommando Trøndelag tok kontroll av anleggene på Ørlandet, men hadde få midler til å opprette nok vakthold, og stasjonskommandoen måtte nedlegges fra november 1946 på grunn av økonomiske problemer. Kun én oppsynsmann og hans vakthund hadde det som jobb å verne det enorme anlegget på Ørlandet, og ikke uforventet så økte antallet tyverier voldsomt, og i LKTs arkiver kommer det ofte opp at lokalt politivesen gjorde lite for å hjelpe. Selv med oppsynsmannens forsøk på vedlikehold så var det bare naturlig at anlegget forfalt i denne tidsperioden da den så lite annen bruk en høyst begrenset rute for sivil transport fra Ladeflyplassen i Strinda kommune.<sup>17</sup>

I de få årene hvor kommisjonene hadde gjort sitt arbeid og Ørlandet flystasjon hadde blitt lagt ned, økte den internasjonale spenningen betydelig fra 1947 av. Kommunistenes overtakelse av makt i Tsjekkoslovakia via et kupp i 1948 brakte frykten for Sovjetisk press til en ny høyde, og stortinget bevilget 100 millioner kroner til ekstraordinære beredskapstiltak. Luftforsvaret ble i stor grad prioritert her, både på grunn av den teknologiske utviklingen i feltet, men også fordi flyvåpenet krever et mindre antall mannskap for å være effektivt. Beredskap i kystartilleriet ble økt, og kampfly ble reaktivert på Værnes flyplass for første gang siden 1946. I denne nå mer anspent internasjonale situasjonen ble det ubemannede Ørlandet flystasjon en kilde for bekymring da den kunne falle fritt i fiendtlige hender i et krigsscenario. Agdenes festning skulle forsvare flyplassen, men hadde dårlig bemanning, og dette gjorde lokale forsvarsmyndigheter. Tidligere planer for istandsettelse av flystasjonen ble avstøvet, og fungerende sjef for Luftkommando Trøndelag, Oberst B.F. Motzfeldt, sendte forslag til Luftforsvarets Overkommando for istandsettelse, bemanning og oppgradering av flystasjonen. LOK avslo søknaden, men viste en prinsipiell enighet med forslaget, og LKT fortsatte å søke om midler i 1949.<sup>18</sup>

Med Norges medlemskap i NATO ble det endelig fart i utvidelsesplaner for Ørlandet, og forlengelser og støpelse av rullebanen ble spesielt pressende da Norge gjennom våpenhjelpsprogrammet ble presentert med muligheten for å få Amerikanske F-84E jagerfly som trengte en lengre rullebane. Som nevnt om Værnes ble Ørlandet valgt for dette formålet som ny hovedflystasjon, sannsynligvis for økonomiske grunner relatert til grunnforholdene. Spesielt mellom 1952-1955 var det eksplosive mengder utbyggelse takket være støtte fra NATO og USA for budsjettet som Norge ikke kunne ha utført selv.<sup>19</sup>

---

<sup>16</sup> (Hovd, Andersen og Einarsen 142, 151)

<sup>17</sup> (Hovd, Andersen og Einarsen 142, 152)

<sup>18</sup> (Hovd, Andersen og Einarsen 153-156)

<sup>19</sup> (Hovd, Andersen og Einarsen 157-158, 160, 166)

Skalaen av utbyggingene på Ørlandet fram til dens status som operativ i 1954 var enorme og omfattende, men de som er mest verdt å nevne er utbyggingen av rullebanen til en dimensjon av 2700x50m, samt en parallellbane som målte 2500x25m. Ørlandet var på dette tidspunktet den lengste rullebanen i Europa.<sup>20</sup> Men selv da hovedflystasjonen var operativ sommeren 1954 var den enda langt fra ferdigstilt, og videre arbeid fortsatte i mange flere år til ut på 60-tallet. Men med truslene av dagen så måtte man ty til provisoriske løsninger for å holde ting gående. Norske hovedflystasjoner tok den største prioritering i alle forsvarsplaner.

### **Syn på kulturminne**

Da jeg valgte denne oppgaven hadde jeg originalt tenkt at beretningene og inntrykkene til den vanlige befolkningen kom til å utgjøre en større andel av oppgaven, men faktum er at veldig lite ble gjort for å akademisk dokumentere hva folk mente og følte i samtiden. Hva mente de om fremtiden og hvor de trodde det skulle gå? Det vet vi relativt lite om der hvor samtidsberetninger gjelder.<sup>21</sup> Men her kan vi finne noe bruk for tyske etterlevninger for å få litt av en sans for hvordan folk følte og tenkte. Som vi har sett så ble Ørlandet utsatt for regelmessig tyveri, noe som på folkemunne referert til som «å berge unna.» Dette var en aktivitet som ikke bare skjedde i starten av frigjøringen, men det vedvarte til ute på 50-tallet<sup>22</sup> Med de enorme ødeleggelsene som tyskerne hadde brakt til Ørlandet så kan man lett forstå at folk ville ha en oppreisning når anleggene var på deres jord, men her ser vi også at tyveriene fortsatte i mange år etter at krigen faktisk var over, og lensmannen gjorde veldig lite for å faktisk følge opp på anmeldelsene fra LKT staben, noe som i seg selv sier mye om hvilke holdninger som ble holdt, og hvordan lokale lojaliteter tok det primære fokus. Tyveriene så lenge etter kapitulasjonen kan da lett sees som en form for lokal protest basert i den økende uviljen mot forsvaret. Mange hadde forventet å få tilbake gårdene sine, og mange familier hadde blitt rotløse. Men da freden kom ble det ingen innfrielse av det mange hadde gått og ventet på. Tvert imot så ble flyplassen plutselig liggende brakk i flere år og forfalte, og brorparten av frigitte midler som det verdifulle treverket fra brakkene og rullebanene ble sendt langt i nord. I årene av forfall så det ut som at ingenting som var der skulle bli brukt, og til slutt var det kun én eneste oppsynsmann for hele det enorme anlegget på flystasjonen. Det er ikke vanskelig å se for seg hva slags *hån* dette må ha opplevdes som for lokalbefolkningen, om man så var en av de rotløse eller en nabo, å se slikt et tegn på å ha blitt bortglemt av staten som du hadde ventet i fem år på at skulle returnere og gjøre ting rett igjen. Blod hadde blitt sølt fra stakkarslige krigsslaver for å bygge anleggene som la arr i bygda fysisk og på sjelen. Hvis handling taler høyere enn ord så kan man i denne konteksten si at folket på Fosen kjeftet godt i flere år. Ellers så er det faktisk vanskelig å si mye av hva som ble ment i samtid. Som nevnt var de første store akademiske initiativene for å arkivere meninger og inntrykk satt i verk et halvt århundre etter krigen, noe som da gjør minnene til de intervjuede atskillig mer upålitelig, og det betyr også at vitnemål fra de som allerede var godt voksne i 1945 var nesten ikke å oppdrive lenger bortsett fra blant de aller eldste i samfunnet. Det er fristende å gjøre

---

<sup>20</sup> (Hovd, Andersen og Einarsen 157, 164)

<sup>21</sup> (Kirkhusmo 266, 319)

<sup>22</sup> (Hovd, Andersen og Einarsen 145, 146)



antagelser om motiver for denne mangelen. Var det virkelig bare at folk tok nåtiden for gitt og ikke tenkte på det? Eller var det kanskje noe mer dystert som meninger og gjerninger som både individer og familie ikke ville la bli allmenn viten?

Vi har i økende grad sett interesse i vern av resterende Tyske anlegg som kulturminner de siste årene, og det har også gitt grunnlag for revurderinger av deler av den Norske fortellingen. For eksempel så er det er lite forskning gjort på krigsfangers plass i Norsk krigshistorie, og det er grunnlag til å tro at dette har vært med mål og mening for å unngå en nærmere granskning som kunne lede til spørsmål om erstatning.<sup>23</sup>

### **Syn på sikkerhetspolitikk**

Etter krigen ble det åpenbart at å holde seg til en internasjonal posisjon av nøytralitet ville ikke verne landet fra konflikt når en fiendtlig nasjon har mange nok praktiske, strategiske grunner- og nok makt og midler til å utføre en invasjon. Forsvaret var bevisst på at de Forente Nasjoner ikke hadde reell makt til å straffe aggresjon fra en stormakt, og at FN dermed ikke gir noen sikkerhet for mindre nasjoner som Norge. Norge hadde før krigen også slitt med å innstille respekt for sin nøytralitetsposisjon til stormaktene, og nå etter krigen var det vanskelig å bedømme den internasjonale situasjonen på sikt. Det kunne være en utvikling mot varig fred, eller en økt spenning, og man kunne ikke være sikker på om selv en utvikling mot fred faktisk ville vare på sikt. Den logiske løsningen var at forsvarspolitikken måtte være i samsvar med den internasjonale situasjonen, og i det internasjonale teateret var Norge et nærmest forsvarsløst og strategisk vitalt grenseland mellom de rådende stormaktene. Forsvarskommisjonen er møysommelig med ordvalg om hvor Norges lojalitet skal ligge blant stormaktene, men den er åpen om det faktum at Norges forsvar krever internasjonal hjelp, og at forsvarsstrategien som må utvikles vil måtte basere seg på at forsvaret kan ikke bekjempe fienden, men kan holde ut til unnsetningen kommer fra utlandet.<sup>24</sup> Hvordan dette skulle se ut kommer vi tilbake til senere. Her kan vi se hvordan kommisjonen er meget bevisst på at uansett hvor hardt det ønskes fred fra alle hold så vil realiteten av dette avhenge mye av den realpolitiske situasjonen i det internasjonale teater hvor de små landene er brikker i et spill mellom de nye stormaktene.

I gjenreisningstiden sto Norge overfor et dilemma om hvordan ressurser skulle deles mellom å kunne bygge det nye forsvaret og den økonomiske nyreisningen. Det understrekes at det først og fremst er viktig at man faktisk skal ha noe å forsvare, og at landet etter krigen er i en situasjon hvor den prøver å gjenvinne tapt realkapital som ble redusert med 18% under krigen. Ønsket som fremstilles er at førkrignivået skal nåes innen 1950, noe det kom til å oppnå da den Norske økonomien i en lengre periode vokste med nesten fem prosent per år fra 1945.<sup>25</sup> Noe vi ser repetert en del både i snakk om økonomisk vekst og militær utvikling og forsvar er at Norge faktisk manglet tilgjengelige hender. Hver soldat i uniform er en soldat som kunne jobbe sivilt for å bygge økonomien raskere, og Norge manglet for øyeblikket det nødvendige menneskemateriell til å trygt kunne gjøre begge. På Charlottenlund i Strinda Kommune var Britisk og Norsk etterretning allerede i gang med overvåkning mot det de anså som den Sovjetiske trusselen, og de brukte et tysk redskap og

---

<sup>23</sup> (Brox, Hansen og Knut 343) (Nickelsen)

<sup>24</sup> (Forsvarsdepartementet 2, 3)

<sup>25</sup> (Forsvarsdepartementet 4, 5) (Kirkhusmo 316)

tysk mannskap for å gjøre det, den Tyske Nordblitz-bunkeren. Denne bunkeren ble både brukt for å samle værdata og for å overvåke allierte konvoier til Murmansk, men ble nå øyeblikkelig satt til bruk for å lytte etter Sovjetiske krigsskips radiotrafikk.<sup>26</sup> Den Norske sikkerhetspolitiske linjen var egentlig aldri noen reell debatt i praksis, og Nordblitz forble i bruk godt inn i 1947, med tyske operatører til de teknologiske fremskrittene gjorde anlegget foreldet.

Relevant til det siste er et viktig punkt som forsvarskommisjonen av 1946 presiserte var hvordan den enorme teknologiske utviklingen under krigen kom sannsynligvis til å fortsette, og at Norge allerede måtte ta helt nye hensyn enn før krigen basert på disse utviklingene alene. «Den Elektroniske teknikk» som radar, Asdic og fjernstyring hadde allerede hatt stor betydning, og vil senere være spesielt relevant der hvor det gjelder de tyske etterlevningene.

Raketter og rekyldrifft hadde startet å gjøre store sprang helt på krigens slutt, og det var ikke et stort logisk sprang å mene at disse kom til å bli enda viktigere i nær fremtid, spesielt der hvor det gjelder atombomben.<sup>27</sup>

Ved krigens slutt rådde den Norske stat over rundt 300 kystbatterier. Slik som avisene rapporterte så skulle man tro at Norge nå hadde avansert utrustning, men batteriene hadde allerede falt akterut på de teknologiske utviklingene og manglet ting som moderne ildlednings- og overføringsutstyr, radar, vannslyttesapparat, og undervannsvarslingsapparater. I treårsperioden hadde kystartilleriet som oppgave å organisere vakt og vedlikehold av anleggene under dets ansvar, gradvis oppbygging av sin organisasjon og dekke befalsbehovet, og øve opp menige som kunne operere anleggene. Men med disse rollene, en mangel på menneskemateriell og penger så var det var langt flere anlegg enn Kystartilleriet kunne make å bemanne fysisk eller økonomisk, og mange anlegg var uansett strategisk upassende plassert og designet for Norges nye strategiske realiteter. For eksempel så lå de farene tyskerne brydde seg om nærmest eksklusivt fra vest og var plassert og bygget med det formålet. De gjorde betydelig færre utbygginger av anlegg i Oslofjorden enn de gjorde langs vestkysten av landet, da tyskerne så en sjøbasert invasjon fra sør eller nord som høyest usannsynlig.<sup>28</sup>

*Tilråddningen fra Utvalget til behandling av kystartilleriets Oppsetning* gjorde mer rede for det som Forsvarskommisjonen hadde pekt ut som strategiske nødvendigheter for fremtiden av Norsk forsvar. I 1947 pekte kystartilleriet til at Norges hovedsakelige forsvarsstrategi var å fokusere motstandsområder av første orden i Sør-Norge fra Oslo området til rund Jæren, og Narvik-Troms området i Nord-Norge. Norske stridskrefter skulle sette søkelys på å vinne tid for utenlandske allierte å komme til unnsetning. Konklusjonen de kom til var at det mest gunstige området for en slik unnsetning å bruke som base-område i de «aller fleste sannsynlige krigsalternativer» var Trøndelagsregionen, det vil spesielt si Trondheimsfjorden.<sup>29</sup>

---

<sup>26</sup> (Brox, Hansen og Knut 12, 22, 24, 25)

<sup>27</sup> (Forsvarsdepartementet 6)

<sup>28</sup> (Forsvarsdepartementet 44, 45) (Adresseavisen) (Utvalget til Behandling av Kystartilleriets oppsetninger 11) (Hovd, Andersen og Einarsen 149, 154)

<sup>29</sup> (Utvalget til Behandling av Kystartilleriets oppsetninger 3) (Forsvarsdepartementet 45)

## **Konklusjoner.**

Vi har her sett at i den Norske gjenreisningstiden så hadde de tyske etterlevningene en stor effekt på etterkrigsstatens strategiske vurderinger fra dag én, så vel som de var konstante påminnere for en seiersglad men traumatisert befolkning som måtte formulere en nasjonal oppfatning av hva som hadde skjedd fra 1940 av, og hva som skulle gjøres med denne uønskede arven.

De tre utvalgene fra Trondheimsfjorden fungerer i stor grad som et mikrokosmos av statens militære og strategiske fokus. Anlegg som Dora var nyttige etterlevninger, men presenterte mulige trusler i det scenario hvor Norge i framtiden kom under militær okkupasjon igjen, og det vi ser de delikate stegene tatt av lokale og statlige myndigheter for å bevare mest mulig nytte mens man balanserer mot nye alliertes frykter for fremtiden.

Værnes og Ørlandet presenterte unike nye muligheter for framtidig forsvar og strategisk samarbeid med allierte partnere, men spesielt Ørlandet kunne også sees som en trussel da det lå brakk og lett vaktet i flere år, lett overtatt av fiendtlige styrker som deretter kunne ha brukt den som en base. Spesielt Ørlandet hovedflyplass ville nok aldri ha blitt bygget fra grunnen av på Norsk initiativ hvis det ikke hadde vært for det grunnlaget tvunget inn av tyskerne. Uten denne ville vi sannsynligvis ha sett en betydelig annerledes forsvarspolitik i Trondheimsfjorden. Strategisk endte dette opp stort til Norges fordel spesielt med tanke på NATO samarbeidet hvor regionen ble en grunnstein i ikke bare Norges, men Europas forsvarspolitik i Nord-atlanteren. Men disse fordelene kom også med en byråkratisk hodepine som varte i mange år på lokalt nivå så vel som på statlig.

I det byråkratiske bryet rundt disse levningene fikk vi også innsikt på effekten dette hadde på befolkningen, og den uviljen som ofte eksisterte rundt krigslevninger. Den tyske invasjonen hadde allerede vært en traumatisk opplevelse, og titusener av nordmenn opplevde å bli tvunget ut av sine hus eller å miste gårdlandet sitt der hvor tyske prosjekter ble bygget. Disse anleggene var dermed også symboler på den tyske undertrykkelsen, og vi så frustrasjonene som boblet til overflaten ved krigens slutt. Selv om anleggene var nå den Norske stats eiendom så var det ikke slik befolkningen behandlet det. «Selvbergingen» som pågikk i flere år selv etter at Norsk vakthold ble innført er et kraftig symbol på ideen at det var «tilbakebetaling» for okkupasjonen, spesielt for de som selv etter krigen ikke fikk tilbake eiendommene sine.

Jeg bemerket tidligere at det er stor mangel på materiale om de første årene etter krigen, og det har vært min erfaring at informasjonen som finnes ofte må kammes ut av andre tema som ikke har epoken som fokus. Det har ofte vært en frustrerende prosess, men det jeg finner av spesiell verdi med å studere denne korte tidsepoken er hvordan det gir en dypere forståelse og kontekst for det som skjedde videre i de epokene som har tradisjonelt hatt større faglig oppmerksomhet, både i tema av kultur, nasjonalisme og militær- og politisk historie. Selv om materialet ofte er begrenset så er det en viktig bro som kan formes mellom den andre verdenskrig og den kalde krigen, og den gir en dypere innsikt på hva som formet valgene den Norske nasjonen tok for å bestemme sin plass i verden etter at den tyske okkupasjonen hadde ristet nasjonen til sin kjerne.

## Siterte verk

- Adresseavisen. «Bedre Utrustet har Norge aldri stått på egen jord.» *Adresseavisen* 16 May 1945: 2.
- Brox, Karl, Hermann Hansen og Sivertsen Knut. *Bunkeren, Trondheim Under Hakekorset (2. Utg.)*. Trondheim: Communicatio forlag, 2015.
- Cadamarteri, Julian og Alma Elizabeth Thuestad. «Okkupasjonens Kulturminner.» *Heimen - Lokal og regional Historie* 02 2020: 101-118.
- Fjørtoft, Jan Egil. «"Skammens Byggverk" Blir Turistmål.» *Fortidsvern* 4 (1996): 7-11.
- Forsvarsdepartementet. «St. Meld. nr. 32. (1945-46) (90de ordentlige Storting) Plan for en første reising av Norges forsvar. (Treårsplanen).» 1946.
- Hovd, Rune. *Værnes - fra høvdingsete til storflyplass*. Stjørdal Historielag, 2000.
- Hovd, Rune, Arnt Tore Andersen og Ada Schwabe Einarsen. *Ørland hovedflystasjon, Okkupasjon - Kald Krig - Ny tid - Lokalsamfunn*. Brekstad: Ørland hovedflystasjon, 2004.
- Jensås, Henry Kristian. *Trondheim som regional festningsby*. Trondheim: Distriktskommando Trøndelag, 1996.
- Kirkhusmo, Anders. *Trondheims Historie 997-1997, Bind 5, Vekst Gjennom Krise og Krig 1920-1964*. Oslo: Universitetsforlaget, 1997.
- Magne Brekke Rabben, Andreas Dugstad Sanders, Maria Sæther. *Midtnorske Historier - Fagfelleurdert Spesialutgave*. Oslo: Novus forlag, 2021.
- Nickelsen, Trine. «Slavearbeid på Nordlandsbanen: NSB tiet om brutal historie og slapp gransking.» *Apollon* 9 Mars 2018.
- Sørensen, Terje. «Ørlandet - Krigskonjunktorenes Fata Morgana.» *Adresseavisa* 29 Mai 1945: 2.
- Utvalget til Behandling av Kystartilleriets oppsetninger. *Tilråkning fra Utvalget til behandling av Kystartilleriets oppsetninger*. Oslo, 1947.

